

DE STANDAARD DER LETTEREN

VRIJDAG 24 AUGUSTUS 2018
NR 3457

dS De
Standaard

Tom Lanoye

60 JAAR JONG
40 JAAR SCHRIJVER

TOM LANOYE

**JAAR
NA
JAAR**

©Peter Goes

- **1958** Tom Emiel Gerardine Aloïs Lanoye komt ter wereld op 27 augustus als jongste zoon van een slager.
- **1968** De slagerszoon krijgt zijn eerste bril.
- **1970** Gaat naar de middelbare school aan het Sint-Jozef Klein Seminarie in Sint-Niklaas, waar hij les krijgt van dichter Anton Van Wilderode.
- **1976** Studeert Germaanse filologie en sociologie in Gent.
- **1980** De dichtbundel *Maar nu is zo goed MEUW.* verschijnt in eigen beheer.
- **1982** Begint zijn carrière als performer met *Jamboree*.
- **1983** *Rozegeur & manschijn* verschijnt, een bundel 'helse kritieken'. Het boek is vormgegeven door Gert Dooreman, het begin van een samenwerking die nog altijd voortduurt.
- **1985** Lanoyes eerste prozabok: de verhalenbundel *Een slagerszoon met een brilletje*. Hij koppelt er een theatertournee aan.
- **1986** *Mooie jonge goden*, een bundel met verhalen van aanstormend talent. Onder anderen Tom Lanoye, Stefan Hertmans, Herman Brusselmans, Marc Mijlemans, Frank Albers, Guido Van Heulendonck en Rudi Hermans.
- **1988** Lanoyes debuutroman verschijnt: *Alles moet weg*, over een student die gemakkelijk geld wil scheppen. Later verfilmd door Jan Verheyen.
- **1991** *Kartonnen dozen*.
- **1992** Na *Zwarte Zondag* richt Lanoye met onder anderen Hugo Claus Charta '91 op, een beweging die de verrechtiging wil tegengaan. De beweging ligt aan de basis van het cordon sanitaire rond het Vlaams Blok.
- **1995** Lanoye krijgt de 45ste Arkprijs van het Vrije Woord.
- **1996** Lanoye en zijn vriend, René Los, laten hun samenleefcontract registreren.
- **1997** *Het goddelijke monster*, het eerste deel van Lanoyes Belgische trilogie, wordt een bestseller. Première van *Ten oorlog* door Compagnie: Lanoye bewerkte de acht koningsdrama's van Shakespeare en maakte er één grote 12 uur durende theatermarathon van. Trekt langs de Vlaamse theaters met de monoloog *Gespleten en beschetten*.
- **2000** Deel twee van de trilogie, *Zwarte tranen*, krijgt de Gouden Uil Publieksprijs. Lanoye komt op als lijstduwer voor Agalé bij de gemeenteraadsverkiezingen in Antwerpen. Hij wordt verkozen, maar neemt zijn mandaat niet op.
- **2003** De trilogie wordt afgerond met *Boze tongen*. Er verschijnt een bibliofiele editie, verpakt in een koekjesdoos, waarop Lanoye staat afgebeeld als broer van koning Boudewijn. Lanoye bewerkte de *sear poets* van *Niemands land. Gedichten uit de Groote Oorlog*.
- **2003** Tom Lanoye wordt aangesteld als de eerste stadsdichter van Antwerpen. *Boze tongen* krijgt de jury- en de publieksprijs van de Gouden Uil.
- **2004** Aan de Boerentoren onthult Lanoye 650 vierkante meter gedicht, vormgegeven door Dooreman.
- **2005** Lanoye publiceert *Stadsgedichten*: de gedichten en speeches die hij schreef als stadsdichter. Daarnaast verschijnen ook de bundeling *De meeste gedichten*, en de theatertekst *Fort Europa*.
- **2006** *Het derde huwelijk*.
- **2007** Lanoye krijgt een eredoctoraat van de Antwerpse universiteit voor zijn stadsdichterschap.
- **2008** *Atropa. De vrees van de vrede* gaat in première in het Toneelhuis in een regie van Guy Cassiers.
- **2009** *Sprakeloos*, Lanoyes veelgeprezen roman over de dood van zijn moeder, begint aan een zegetocht. Het boek haalt de shortlists van alle grote prijzen en krijgt de Gouden Uil Publieksprijs.
- **2011** *Bloed en rozen*, een theatervoorstelling over Jeanne d'Arc en Gilles de Rais, staat op het festival van Avignon. Lanoye schrijft *De Russen!* voor regisseur Ivo van Hove. Het is een ode aan Tsjechov.
- **2012** *Heldere hemel*, het Boekenweekgeschenk over een Russisch gevechtsvliegtuig dat neerstort in een Vlaams gehucht, scheert hoge toppen.
- **2013** Krijgt de Constantijn Huygensprijs voor zijn hele oeuvre. Publiceert *Getuklige slaven*, een roman over een verziekte geglobaliseerde wereld die te groot en te chaotisch is geworden voor gewone stervelingen.
- **2014** *Hamlet vs Hamlet* gaat in première. Abke Haring krijgt een Theo d'Or voor de beste vrouwelijke hoofdrol.
- **2015** De toneelstukken *Gaz* en *Koningin Lear* worden opgevoerd.
- **2016** Bundelt een aantal spraakmakende speeches en polemieken in *Revue Lanoye*.
- **2017** Viert het twintigjarige jubileum van *Ten oorlog* met een solotournee. *Edward II*, bewerking van het koningsdrama van Christopher Marlowe. Paranoia en angst zijn de thema's van Lanoyes roman *Zuivering*. *Sprakeloos* wordt verfilmd.
- **2018** Tom Lanoye wordt 60. Een interactieve versie van deze tijdlijn van tekenaar **Peter Goes** vindt u online op www.standaard.be/tijdlijn-lanoye

De eeuwigheid is voor later

Toen Tom Lanoye debuteerde, zag de Vlaamse literatuur er helemaal anders uit. Van die omwenteling is hij zowel een exponent als een mededader geworden. Hij bracht de literatuur in de nieuwe multimediale wereld en hij gaf ze urgentie als opdracht. **MARC REYNEBEAU**

In de jaren 80 beleefde de Vlaamse literatuur zo'n opvallende bloei dat, zuchtte literatuurprofessor Hugo Brems, alleen al het opsommen van alle debutanten hem 'in ademnod' bracht. Het Brusselse Paleis voor Schone Kunsten (nu: Bozar) verzamelde in 1991 21 'nieuwkomers' uit dat decennium in de tentoonstelling *Nieuwe namen*. Dat betekende dat toen gemiddeld elk semester een debutant zich opmaakte om het Vlaamse literaire erfgoed te verrijken. Dat aantal, 21, was niet toevallig gekozen: het symboliseerde volwassenheid. De expo beperkte zich tot een selectie; uitgeverijen brachten toen tot vijftien, soms twintig debuten per jaar uit.

Debuteren was al een hype op zichzelf - dat dit kon, suggereert dat de lezers (en de kritiek) wel degelijk graag een nieuwe stem wilden lezen en horen. En zoals de naam van de tentoonstelling liet uitschijnen, kwam het erop aan een 'nieuwe naam' te worden: scholvorming of een gezamenlijk programma kwam er niet aan te pas. Even opmerkelijk: de meeste schreven proza, zowel romans als verhalen (een in de laatste decennia van de vorige eeuw kortstondig uit zijn sluimer gewekt genre). Voor poëzie geldt nu eenmaal een lagere publicatiedrempel, maar doorgaans zijn er niet zoveel lezers die erop zitten te wachten.

Meerjarenplan

Tot die golf nieuwe, veelal erg jonge schrijvers behoorde ook Tom Lanoye. En lui was hij allerminst. Na enkele bescheiden poëziebundeltjes die hij vanaf 1980 in kleine oplagen in eigen beheer had uitgebracht, publiceerde hij in 1983, als 25-jarige, voor het eerst bij een heuse uit-

geverij: de bundel 'helse kritieken' *Rozegeur & maneschijn*. Een jaar later volgden de poëziebundels *In de piste en Bagger*, en nog eens een jaar later de verhalenbundel *Een slagerszoon met een brillette*. In 1988 verscheen zijn eerste roman, *Alles moet weg*, in 1989 debuteerde hij in alweer een ander genre, met het (samen met Herman Brusselmans geschreven) toneelstuk *De Canadese muur*. Daar zat een plan achter. In de vroege jaren 80 had Lanoye in een debat op de Boekenbeurs al zijn ambitie uiteengezet: zich voor zijn dertigste als een oeuvre-schrijver professioneel toeleggen op al die genres; wie daar toen met scepsis op reageerde, kreeg dus heel snel ongelijk. Van al die generatiegenoten deed niemand hem dat na.

Ondertussen had Lanoye zijn vaste uitgever gevonden in wat toen, zeker literair, nog altijd het magische centrum van het heet was: Amsterdam, bij uitgeverij Bert Bakker (later Promethues). Toen het Nederlandse weekblad *De Tijd* in 1986 zijn lezers wilde laten kennismaken met de Vlaamse literaire scène, schreef de gezaghebbende maar allerminst van nieuwlichterij te verdenken criticus Wam de Moor over Lanoye: 'over één jonge Vlaamse schrijver behoeft

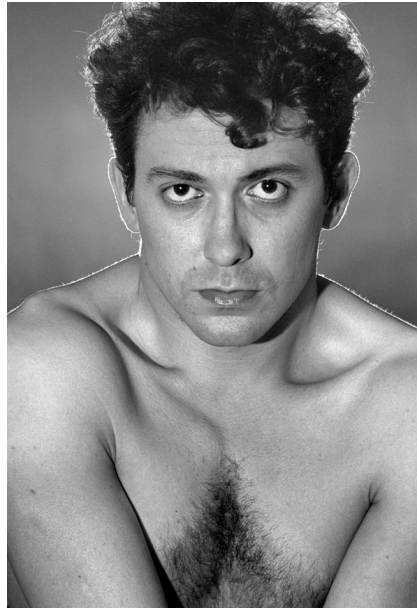
Lanoye kon geen schrijver worden zonder eerst een literaire vadermoord te plegen

hier nauwelijks iets gezegd te worden' - zo bekend was hij er al.

De Vlaamse literaire bloei in de jaren 80 was zowel een teken van rijkdom als een blijk van armoede. De rijkdom lag in het ongewoon grote aanbod van nieuwe literatuur, het gevolg van onder meer de geletterdheid en de mondigheid die het Vlaamse onderwijs de jeugd bood. De golf van de jaren 80 heeft geleid tot de inmiddels onbetwiste oeuvres van, naast vele anderen, Stefan Hertmans, Koen Peeters, Peter Verhelst, Kristien Hemmerechts, Luuk Gruwez en Pol Hoste - en Tom Lanoye. De tijd heeft uit dat brede aanbod van toen ook veel namen geweid. Sommigen vielen literair te licht uit, anderen gaven er snel de brui aan. Soms was dat wieden letterlijk; talenten als Rita Demeester, Patricia De Martelaere, Kamiel Vanhale, Erik Verpale of J.M.H. Berckmans stierven jong.

Jeugdige grootspraak

Dit was echter ook een generatie die volwassen geworden was in een niet langer ongecompliceerde wereld, in een tijd van economische crisissen, energiecrisissen, werkloosheid, politieke of milieuschandalen en internationale spanningen, de nucleaire dreiging inbegrepen. Hoop was iets van vroeger, de toekomst was op voor ze begonnen was. 'De enige bedoeling van dit boekje', zo liet Lanoye achter op zijn eersteling *Rozegeur & maneschijn* weten, 'is de wereld achter te laten zoals ik hem heb aangetroffen: doortrap, gemeen, lasterlijk en spuuglelijk. Daarmee zijn tevens de belangrijkste kwaliteiten van dit literaire paradijs opgesomd. Ik hoop dat u erin stikt.'

1988. © Filip Claus

2008. © Jimmy Kets

2003. © Thomas Vanhaute

Hoe bestoft het literaire systeem in de jaren 80 was, blijkt uit de grote nieuwsgierigheid naar de vele jonge debutanten van dat decennium, Tom Lanoye voorop

Dat klinkt, net als in de polemieken in het boekje, als amper door ironie getemperde grootspraak. Maar naast een portie vrijblijvende jeugdige brancie, spreekt er vooral urgentie uit, het verlangen om via de literatuur ook iets wezenlijks te zeggen over de als verstarde, nihilistische, corrupt en hypocriete ervaren dagelijkse werkelijkheid. En dan was ook de literaire vadermoord noodzakelijk.

Provoceren maakte daar deel van uit. Literatuur hoorde meer te zijn dan dat aangenaam tijdsverdrif voor fine luden, meer dan de therapeutische herkenning bij de lezer of meer dan, voor de auteur, het van zich af schrijven van een midlifecrisis. In het verzet tegen die bekneling konden oudere schrijvers als Gerard Walschaert, Hugo Claus, Ivo Michiels, Paul de Wispelare of Walter van den Broeck (en, postuum, Louis Paul Boon, Willem Elsschoot en zelfs Paul van Ostaijen) als voorlopers gelden en (opnieuw) erkenning krijgen.

De armoede die tegenover deze rijkdom stond, was die van het gevestigde Vlaamse literaire bestel. Dat was nog strak hiërarchisch georganiseerd; er heerste een romantisch idealisme dat vaak diende als vrijbrief voor amateurisme; de ideologische verzuiling speelde nog een grote rol in literaire clubjes zetten niet het professionalisme, maar de gezapigheid en het conformisme de toon. Literatuur was, oneerbiedig gezegd, een chique vrijetijdsbesteding voor lichen en ambtenaren.

De dichter Eddy Van Vliet noemde het Vlaamse proza in de Nederlandse *Volkskrant* in 1979 zelfs 'volstrekt waardeloos'. Vlaamse schrijvers, aldus de immer scherpe criticus Leo Geerts in 1980 in het Nederlandse weekblad *Haagse Post*, werken 'in een vacuum'; geen kritiek, geen uitgeverijen, geen tijdschriften, geen publieke discussie. Dit alles zou net in *Rozegeur & maneschijn* het mikpunt van Lanoyes polemische provocaties worden.

Stille generatie

Vlaamse uitgeverijen toonden zich in die tijd zelden bereid om te investeren in nieuwe literatuur, in de begeleiding van

schrijvers en manuscripten, of in de vormgeving en promotie van hun uitgaven. En ze kregen, mede daardoor, maar moeijlijk toegang tot de zoveel grotere, maar ook altijd argwanende Nederlandse boekhandel. Wie het wilde 'maken', kon toen maar beter meteen in Nederland uitgeven, waar de literaire nieuwsgierigheid het grootst was, ook omdat zowel grote als kleine uitgeverijen er immer concurreerden in de zoektocht naar nieuwe afzetmarkten en nieuw talent - zie: Tom Lanoye, maar ook Herman Brusselmans of Erik Verpale.

Dat alles maakte het in Vlaanderen voor jonge schrijvers lastig om maatschappelijk iets te betekenen, hoeveel er ook op het spel leek te staan. De literaire hemelbestormers van 'mei '68' waren de volgende, niet altijd van terroordrift vrij te pleiten mandarijntjes geworden in het literaire systeem van redacties en jury's. Ook de literaire kritiek toonde zich niet altijd tuk op vernieuwing.

In 1979 hadden enkele prozaschrijvers van de nood een deugd gemaakt door zich te manifesteren als 'de stille generatie': ze vonden het al voldoende dat ze konden schrijven in de luwte en waren niet geïnteresseerd in ophef of spektakel. Door zichzelf zo te profileren, met een verzaamelnaam, als een merk, speelden ze echter net in op wat ze dachten te bestrijden: de nieuwe maatschappelijke tendensen van mediatisering en commercialisering die in de jaren 80 vanuit de economie en de politiek overwaaiden naar de cultuur en de literatuur.

Ook schrijvers zouden daardoor een *brand* met een eigen imago moeten worden, om herkenbaar te zijn en zich op 'de markt' te bewijzen. Dit waren tenslotte de jaren van het opkomende neoliberalisme en economisme, waarin de grenzen tussen kwantitatieve en kwalitatieve normen vervaagden. Publiciteitsbereik, oplagen, ratings, kijk- en luistercijfers, maar ook reclame en publieke profilering, onder meer via de media, gingen meer dan ooit tevoren een rol spelen. En alles moest sneller; een boek dat zich niet binnen de zes maanden had bewezen, verdween uit de belangstelling en de rekken in de boekhandel.

Viel tot dan alleen literair prestige te halen in de traditie van de zogeheten Staatsprijzen (nu de Ultima's), nieuwe, door grote bedrijven gesponsorde literaire prijzen beloofden de laureaten vooral een flinke zak geld, plus de dubieuze spanning van longlists en shortlists, culminerend in een rechtstreeks op tv uitgezonden prijsuitreiking. De sponsor kreeg daar graag wat publieke en mediatische zichtbaarheid voor in ruil, wat een probleem kon zijn als de laureaten naar 'moeijlijke', al te

• Vervolg van blz. L7

rebel of anderszins niet tot de mainstream behorende auteurs zouden gaan. Hoe dan ook: publieke erkenning was niet langer voor wie in het pantheon van de Staatsprijzen werd opgenomen, ze hing voortaan af van hoeveel geld te rapen viel met de gesponsorde prijzen.

Mooie jonge goden

Kort door de bocht samengevat: in de jaren 80 ruimde de aloude ideologische bevoogding van de literatuur het veld voor een commerciële en mediatische bevoogding. De maatschappelijke context van het schrijven veranderde ingrijpend.

Tom Lanoye en zijn boezemvriend en studiegenoot Herman Brusselmans hadden dat uitstekend begrepen. Geen 'stille', wellicht met valse bescheidenheid behepte generatie voor hen. In een bloemlezing jonge literatuur presenteren zij zich assertief onder de door Brusselmans bedachte titel *Mooie jonge goden* (1985). Even uitdagend gaven jonge dichters collectieve bundels uit als *Golden boys* (1985) en *Twist met ons* (1987), onder impuls van 'postmodernist' Dirk Van Bastelaere, een kritisch zeer beslagen uitdager van het oude literaire regime.

Eventjes leken Brusselmans en Lanoye als een duo te opereren. Maar ze gingen elk op een heel aparte manier om met de commerciële context. Brusselmans maakte zichzelf consequent en met veel bijval tot een type, waarvan de grove bek vooral een kwetsbaar ego moet verbergen en dat vandaag vaker stof levert voor de societytribiek dan voor, voor zover ze nog bestaat, de literaire bijlage.

Van Lanoyes moraal ligt de systematiek niet in een ideologie of een utopie, maar uitsluitend in zijn literaire werk

In zijn schrijven is Lanoye geen vormelijke vernieuwer, zeker niet in zijn poëzie die vooral romantisch en belijdend is. Innovierend is hoe pragmatisch hij ermee omgaat

Lanoye koos daarentegen voor een professionalisering als 'literaire middenstand'. Hij wilde, zo zei hij in 1988 in *Humo*, gehed in de geest van de tijd, 'de eerste literaire yuppie in Vlaanderen' worden. In 1992 zag de nv L.A.N.O.Y.E. het levenslicht, met een maatschappelijk kapitaal van 1,25 miljoen frank. Schrijven was werken en handel drijven, en dat hoorde behoorlijk betaald te worden. Voor het leven van behoorlijke *merchandise* zou de schrijver zich dan ook niet langer laten afschepen met een schouderklopje, een fles wijn of een kunstboek.

In dat literaire ondernemerschap creëerde Lanoye zijn eigen merk en een eigen niche, zelfs met eigen logo's, met een biljetje op T-shirts ter begeleiding van zijn eerste verhalenbundel, of met opmerkelijke kapsels en monturen. Zelfs zijn Wase accent lijkt hij uit te spelen. Tegelijk vermoet hij zich intens met de vormgeving van zijn boeken, waarvoor hij in Gert Dooreman een vertrouweling vond, en organiseert hij mee het hele circus van promotie rond zijn werk. In 1983 had Hugo Claus, of liever, diens Amsterdamse uitgeverij De Bezige Bij, het voorbeeld gegeven bij het verschijnen van de roman *Het verdriet van België*.

In de mix van ernst en ironie waarmee Lanoye spreekt over zijn ondernemerschap, ook in *Alles moet weg*, laat hij blijken dat hij zich best bewust is van de ambivalentie van de commercialisering en de valkuilen ervan. Maar hij wil daar niet de dupe van worden, wel de nieuwe mogelijkheden exploiteren.

Op de planken

Lanoye presenteert zich graag theatraal geregisseerd door hemzelf als publiek performer van zijn proza en zijn poëzie. Hij was een van de eersten die de literatuur weghaalden uit de leeskamer of de academie en op het podium brachten als evenement - als een beleving, zou het vandaag heten. Met *Jamboree* organiseerde hij al in 1982 zijn eerste tournee.

Het succes van die optredens toonde aan wat hij en Brusselmans al vermoedde: dat het potentiele publiek voor literatuur, zeker jongeren, groter was dan wat het traditionele literaire bestel in zijn duifheid kon bereiken. En dat de tot dan gebruikelijke plechtstatige ernst dringende nood had aan humor, satire en spektakel, aan een update voor wat Lanoye ook letterlijk deed met Shakespeares of de dichters van de Eerste Wereldoorlog. Er viel te leren dat het potentieel voor de literatuur zelf groter was en niet langer hoefde te eindigen bij het klassieke boek. Dat het ook een kwestie van verpakking en presentatie was, van multimedialiteit en locaties in het theater dus.

Daar vloeien voor Lanoye poëzie, proza en theater in elkaar. Daaruit stammen de nieuwe

V.l.n.r. Tom Lanoye, Gerard Walschap, Hugo Claus en Walter van den Broeck, 1986.
© Filip Claus

Met Ivo Michiels en een foto van Louis Paul Boon op de achtergrond, 2003.
© Wim Daneels

poëziefestivals, de literaire tentonees van Behoud de Begeerte, de *poetry slams*. Niet dat Lanoye dat alles heeft uitgevonden; in Nederland had onder meer Jules Deelder al het voorbeeld gegeven. Maar Lanoye maakte het tot zijn eigen merk. Met de zichtbaarheid van hun imago konden schrijvers ook Bekende Vlamingen worden, gingen ze columns schrijven (Lanoye eerst in *Zwigger*, het Nederlandse *Propria Cures* en *Humo*) of werden ze welbespraakte, soms cassante gasten op televisie, ook in niet-literaire programma's. Terwijl Brusselmans zijn imago uitbouwde, ontwikkelden Lanoye en ook Kristien Hemmerlechts zich tot de nieuwe moralisten van hun tijd, altijd klaar met een vaak controversiële mening over de actualiteit.

Moraal als attitude

De literaire wereld waarin Tom Lanoye debuteerde, lijkt in niets nog op die van vandaag; dat was onoverkomelijk en van die omslag is Lanoye zowel een exponent als een medeplichtige. Met het verdwijnen van de hiërarchie verdween ook de overzichtsbaarheid waar die structuur op steunde: de ideologische en

programmatische verbondenheid. Vandaag is elke schrijver haast een 'school' op zichzelf, met een individueel programma. In zijn schrijven is Lanoye geen vormelijke vernieuwer, zeker niet in zijn poëzie die vooral romantisch en belijdend is. Innovierend is de pragmatiek van hoe hij ermee omgaat.

Politiek behoort hij onmiskenbaar tot wat vandaag wel vaker denkend de politiek-correcte linkse kerk heet. Zeker de opgang van het toenmalige Vlaams Blok in 1991 heeft hem gepolitiseerd en zijn werk diep in de actualiteit gedrukt. Daarint ontwikkelt hij niet de systematiek van een ideologie of een utopie, maar een eigen moraal, een attitude, waarvan de systematiek alleen in zijn literaire werk ligt: hoe kunnen mensen, van wie hij vooral de ambivalentie benadrukt, staan tegenover wat er gebeurt in hun eigen wereld?

Zo passeren alle actuele thema's - extremisme, macht en machtsmisbruik, Europa, radicalisering, seksuele en andere vormen van diversiteit, traditie, multiculturaliteit, migratie, wat al niet - in zijn werk. Die urgentie blijft zijn handelsmerk, de eeuwigheid is voor later.

© fotomontage ds

Jubilee op tournee

Feest - De zestigste verjaardag van Tom Lanoye wordt lang en grondig gevierd. In Antwerpen, in Gent en in heel Vlaanderen en Nederland. Met de fanfare voorop.

Het boek

Een dag voor de verjaardag verschijnt *60 jaar Lanoye. Groepsportret met brillette* (Prometheus). Lanoyes vaste redacteur Anni van Landeghem en ditte vormgever Gert Dooreman mochten in zijn archieven duiken en ontdekten niet eerder gepubliceerde teksten en zeldzaam beeldmateriaal. Het feestboek, een 'scrapbook', is op groot formaat uitgegeven in een genummerde en gelimiteerde oplage. (zie blz. L10-11) Het eerste exemplaar wordt gepresenteerd op zondag 26 augustus op de Cultuurmarkt van Vlaanderen in Antwerpen. Om 11:10 uur wordt Lanoye op de Groenplaats geïnterviewd door zijn huidige opvolger als stadsdichter, Maud Vanhauwaert (zie blz. L20). Na dat optreden rijdt hij in een koningsblauwe Triumph, begeleid door de Koninklijke Socialistische Harmonie De Toekomst uit Sint-Niklaas, naar de Bourla. In de inkomhal tijdens vrienden en collega's vanaf 12 uur tijdens een voorleesmarathon drie uur lang hoogtepunten uit zijn oeuvre voor. Onder hen Fikry El Azzouzi, Gilda De Bal, Gene Bervoets, Lieve Blanquaert, Annelen

Cooreman, Jan Decler, Béatrice Delvaux, Els Dottermans, Tom Van Dyck, Paul Goossens, Koen van Kaam, Han Kerckhoffs, Rachida Lamrabet, Hilde Van Mieghem, Guy Mortier, Junior Mthombeni, Connie Palmes, Josse De Pauw, Fania Sorel, Mai Spijkers, Ingrid Vander Veken, Katerijne Verbeke, Vic De Wachter en Tur De Weert. Tot besluit leest de jarige een tekst voor die hij centraal acht in zijn carrière. www.begeerte.be/2018/tom-lanoye-60

De tentoonstelling

Van 7 september tot 6 oktober loopt de tentoonstelling en *het vlees werd woord* in De Krook in Gent, de stad waar het voor hem, toen nog een student, allemaal begon. De multimediale expo toont vooral de grafische en vormelijke kant van zijn werk. Die gaat van ontwerpen voor boekcovers en theateraffiches tot een selectie uit zijn bibliofiele edities en meest dierbare manuscripten. Op de opening interviewt Lanoye Gentenaars die voor hem belangrijk waren bij zijn eerste stappen op het literaire en performance-pad. Bovendien houdt Lanoye in De Krook op woensdagavond drie geïmproviseerde lezingen aan de hand van literaire objecten. Eentje over excentrieke bibliofiele edities, een andere over het verband tussen literatuur, zetwerk, omslagontwerp en affichedesign, en tot slot een ode aan het meest stiefmoederlijk behandelde genre van vandaag: de theaterliteratuur. Voor elke lezing

diept hij materiaal op uit de collectie van de bibliotheek. www.dekrook.be

De literaire tour

Vanaf 20 september gaat Lanoye met *Jubilee Lanoye* op tournee door Vlaanderen en Nederland, en dat tot in juni volgend jaar. In deel een gaat Lanoye in op verzoeken van het publiek: op de hem kenmerkende excentrieke, theatrale en koppige wijze leest hij fragmenten uit zijn oeuvre. Online kunnen lezers of voorhand hun favoriete passages aanvragen. Het tweede deel wordt ingepalmd door de impro-jazz-act Bloednoot®, waarbij contrabassist Nicolas Rombouts en drummer Teun Verbruggen woordkaabaal en taalmuziek maken bij de teksten van Lanoye. De twee muzikanten en de schrijver repeteren niet. U weze gewaarschuld. www.begeerte.be/2018/jubilee-lanoye

De Grote Oorlog

Tom Lanoye is als bewerkver van oorlogsdigingen aanwezig op de slotdag van GOneWest, *Peace to the world* op 25 augustus op de Grote Markt in Leper. De bebrilde schrijver treedt op de vredesmanifestatie aan om 17.55 uur. Andere deelnemers zijn onder anderen Donovan, Einsteintje, Neubanten, Erwin Mortier, Arsenal, Saskia De Coster en Willem Vermandere. www.gonewest.be

‘Kom maar op, jonkies, doe maar eens beter!’

Tom Lanoye, de vleesgeworden Hoorn des Overvloeds, moest en zou een in faam, aandacht en liefde badende schrijver worden. De Shakespeare van de Lage Landen! Of de Molière. Of de Edmond Rostand, ook goed. Hij schreef het scenario en had het daarna alleen nog te volgen. ‘Nóg liever ga ik de annalen in als Tom Lanoye, natuurlijk.’ **JELLE VAN RIET, FOTO KAAT PYPE**

Op zijn dertigste had Tom Lanoye al een dichtbundel, een roman, een verhalenbundel, een toneelstuk, een verzameling kritieken en een solovoorstelling op zijn conto, én kon hij leven van zijn pen. Hij moet als door de duivel bezeten hebben gewerkt, maar zelf vond Lanoye zijn oogst wel het minste. Hij had alleen maar ijverig uitgevoerd wat in zijn script stond. Nu, dertig jaar later, is hij verlost van die terreur tegen zichzelf. ‘Ik voel me vrijer,’ beweert hij, maar hoe graag ik hem ook wil geloven, de Lanoye die ik spreek thuis, in zijn Antwerpse palazzo (voor de liefhebbers: ook u kunt het bezoeken, lees u gewoon de roman *Zuivering*), is nog steeds een fanatieke, gulzige, hemelbestormende en temoeloo ambitieuze woordgeweldenaar. De scenarioschrijver, regisseur én hoofdrolspeler van de duizend-en-een bedrijven tellende tragikomedie *Het leven van Tom Lanoye*.

Lanoye speelt zijn vele rollen met verve, maar wie is hij écht? ‘Indien ik iets ben,’ zei hij toen hij in 2013 de Constantijn Huygensprijs ontving, ‘dan ben ik een auteur van stemmen. Van theater, van voordracht, van retoriek, van zingzang zonder zingen. En daarbij vloeien alle genres, alle disciplines, van essay tot poëzie, gewoon in elkaar over. Zoals het hoort, volgens mij. Zoals het moet, volgens mij. Zoals het moet, want alles is theater, proza op kop. Zo sta ik in het leven, en zo schrijf ik ook.’ Ziehier, wellicht, de sleutel tot (het werk van) Tom Lanoye: alles is theater ofte een met bloedige ernst te spelen spel.

‘Theater wordt nog vaak met *mépris* bekeken, maar juist via het spel wordt de werkelijkheid het waarachtigst uitgedrukt. Al wil ik hier meteen aan toevoegen dat mijn soort theater altijd vertrekt vanuit de tekst en de poëzie – *de la musique avant toute chose*. Als ik vaak stukken van Shakespeare bewerk heb, dan wel omdat ze in essentie over taal gaan. Shakespeare is bovenal een superieur dichter.’

Je adagium luidt ‘Vandaag op de planken, morgen ertussen’. Ofwel: het leven eindigt met een fiasco maar tot die tijd doe ik als of de wereld een schouwtoneel is en speel ik mijn rol?’

‘Ja, waarbij mijn grote rol die van assembleur is. De afgelopen veertig jaar, zo bewijst mijn feestboek *Lanoye 60. Groepsportret met een brillette*, heb ik gezocht naar een concept om de literatuur en alle theatrale elementen die daar historisch ge-

zien bij horen weer samen te voegen. Vergeet niet dat de literatuur uit een orale traditie voortkomt en pas met de boekdrukkunst tot de boekvorm verordeeld is geraakt. Voor mij is literatuur zonder live beleving via de stijl uit te drukken hoe erg het is als de taal wegvalt. *Sprakeeloos* is mijn *Kapellekensbaan*.’

Door hun vele maskerades zag men wel niet meer wie Claus en Komrij echt waren.

‘Juist, en ook ik speel nooit helemaal mezelf. Maar ik laat wel af en toe een glimp zien van de man achter het masker, waardoor ook de maskerades zelf plots hun volle betekenis krijgen. Ik wil naakt zijn en opnieuw beginnen, dichtte Van Ostaïen. Anders dus dan Claus, Komrij en Grünberg ben ik niet bang voor pathetiek. Al blijft het een delicate evenwichtsoefening, zeker in een tijd die ofwel op zachtig of sentimentalistiek mikt ofwel haar met man en macht bestrijdt met cynisme en minimalisme. Hoe kan ik nu nog een pure emotie laten zien zonder dat het exhibitionistisch wordt voor mij en voyeuristisch voor de lezer? – ziehier de hele inzet van *Sprakeeloos*. Die roman staat af valt bij de constante rolwisseling van zoon naar schrijver en van entertainer weer naar chroniqueur, maar aan ‘t eind lach ik de emotie niet weg, omzwachtel ik haar niet met wit en

geef ik nu ook weer niet zoveel details dat het génant wordt. En dan blijkt plotseling dat al het daaraan voorafgaand frivoel en expressionistisch woordgeweld nodig was om de naakte emotie te kunnen neerschrijven en om via de stijl uit te drukken hoe erg het is als de taal wegvalt. *Sprakeeloos* is mijn *Kapellekensbaan*.’

Hoezo? Noemde jij de Constantijn Huygensprijs niet ‘een aanmoedigingspremie voor een onstuimig en piepjong talent, dat het beste van zichzelf nog lang niet heeft getoond?’

‘Boon heeft van *De Kapellekensbaan* toch ook nog *Het geuzenboek* geschreven? Na *Sprakeeloos* mailde Mark Ytterhoeven me dat ik mijn hoogtepunt had bereikt en dus beter kon stoppen, maar godzijdank zijn Sinatra, Haze en Bowie blijven zingen. Ik mis misschien wat onstuimigheid eigen aan de jeugd, maar ik heb nu wel veel meer metier. Ik schrijf nog elke keer met de absolute overtuiging dat het om het finale boek voor de mensheid gaat. Zonder die drive moet je effectief stoppen en dat ga ik niet doen. Schrijven is mijn leven! Ik sleutel nog altijd met veel lol aan een tekst en geniet nog altijd ongelooft van het podium. Als ik een tijdje

‘Ik schrijf nog elk boek met de absolute overtuiging dat het om het finale boek voor de mensheid gaat’

niet heb opgetreden, heb ik *le cafard* omdat die adrenaline-schuif dicht blijft. Daarom doe ik nu twee keer per week stevige cardio: ik moet die energie kwijt en bovendien wil ik ook het lichamelijke verval beperken. Zo lang ik kan, zal ik voluit spelen, goed wetende – ziedaar mijn acteursziel – dat zodra het doek valt, het ook afgevoerd is.’

Je kwam de letteren binnestormd als performer. Was je, gesteld dat je geen succes had gehad, wel blijven schrijven?

‘Goh, ik had – denk ik – naar allerlei redenen gezocht om de mensen dom en achterlijk te verklaren, want over mijn schrijverschap heb ik nooit getwijfeld. Natuurlijk zit ik weleens in de knoop met een zin, maar artistieke twijfel als “ik ben een optichter” ken ik niet. Altijd was er die onwrikbare overtuiging dat ik zou gaan leven van schrijven en optreden, en mijn eigen stijl zou ontwikkelen, mijn eigen merk zou worden. Je kunt dat overmoed of dommigheid noemen, maar net zoals ik op dertien jaar mijn toenmalig liefdesidool ondersteboven zag hangen, zijn mooie buik zag en instant begreep “dit betekent meer”, zo ook wist ik: ik ben een schrijver. Optreden ben ik vooral gaan doen omdat ik voor acteurs wilde schrijven en aan den lijve wilde ondervinden wat het betekent om op een podium te staan met tekst. Puur technisch: hoe komt een zin over? Welk woord zet je achteraan als je een punch wilt geven? Dat heb ik op of valt bij de constante rolwisseling van zoon naar schrijver en van entertainer weer naar chroniqueur, maar aan ‘t eind lach ik de emotie niet weg, omzwachtel ik haar niet met wit en

schrijft dat iedereen goed vindt, kan het niet anders dan slecht zijn.’

Intussen ben jij het ‘duffe literaire establishment’ waar je veertig jaar geleden zo wild tegenaan trapte. Stond dat ook in het scenario?

‘Zeker! Wie rond zijn vijftigste niet tot een of ander establishment hoort, is een loser. Die heeft het niet gemaakt. Kijk, als je begint, zeg je dingen als “Oh Hugo Claus! Ofschoon ik u bewonder,/ Zonder u voel ik mij veel gezonder!” Want zo’n Claus – dandy, mediageniek, in alle genres even meesterlijk, afijn, ons grootste literaire fenomeen *ever* – is natuurlijk heel intimiderend. Wil je als jonge gast je plaats veroveren, dan moet je je wel trappend van hem losmaken. Om dan op een gegeven moment zelf dat meubelstuk te worden dat uitdaagt om er tegenaan te schoppen. Nu zijn Herman Brusselmans, Kristien Hemmerichs en ik de Grote Drie van onze generatie en dienen wij op onze beurt als bliksemafleider en projectielevanger. Awel, laat maar komen! Met dat *scrap book* gooi ik ook wel een baksteen op tafel voor de jonkies: kom maar op, doe het me maar eens na, doe maar eens beter!’

‘Aanvaardt mij neemt mij/ ziet mij staan (...) Oh kijkt dan. Houid van mij’ – was die smeekbede van de Boerentoren aan de kathedraal niet ook die van Lanoye aan de wereld?

‘Dat project illustreert vooral dat mijn schrijverschap er is van megalomaan uitpakken. Van er niet laten aframmen door bedenkingen als “Is dat niet wat overdreven?”. Ik ben niet gemaakt voor de kleine zwarte doos, maar voor de grote podium en beheers dat ook. Compensatieland, juist. Aangezien ik klein ben, moest ik ook in de klas al mondiger en grappiger zijn dan de rest wilde ik de aandacht vasthouden. En ook thuis was ik als jongste van vijf, het kakkerneestje én de entertainer. Als slagerszoon ben ik trouwens opgeleid om te entertainen, want de middenstand is een essentiële theater situatie. In een slagerij moeten ook praatjes en grappen worden uitgewisseld, wil je dat de klanten terugkomen. En dan was er natuurlijk het podium geleerd. Ik denk niet dat ik één zin heb geschreven die niet goed bekt. En qua succes heb ik niet te klagen, toch? Op enkele negatieve kritieken na dan, maar als je iets

• Lees verder op blz. L14

